

DĚTI – DROGY – LITERATURA

Naděžda SIEGLOVÁ

Souhrn: Autorka se v článku soustřeďuje na možnost propojení vzdělávacích oblastí Jazyk a jazyková komunikace a Člověk a zdraví. Závěr, že osvojení dovedností v rámci tematických okruhů oboru Výchova ke zdraví lze podpořit četbou vhodně volených literárních děl, dokládá analýzou knih Daniela Heviera Říše Agord a Ivony Březinové Jmenuji se Alice, jež se obsahově věnují problematice drogových závislostí.

Klíčová slova: Rámcový vzdělávací program pro ZV, problematika drogové závislosti, literatura pro děti

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání vede kvalifikovaného učitele více než programy předchozí k tvůrčí integraci vzdělávacích oborů. Jednu z možností integrace vzdělávacích oborů může přinést propojení oborů Člověk a zdraví a Jazyk a jazyková komunikace.

Návaznost obou oborů není zřetelná okamžitě. Při respektování určitých postupů může ovšem citlivá a nenásilná integrace přinést zřetelnější výsledky než odborný a třeba i barvitý učitelův výklad k tématu. Je tomu tak proto, že jednou ze složek vzdělávacího oboru Jazyk a jazyková komunikace je Literární výchova, jež vede žáky k „takovým poznatkům a prožitkům, které mohou pozitivně ovlivnit jejich postoje, životní hodnotové orientace ... a k rozvíjení emocionálního ... vnímání“¹. Důraz kladu na slova prožitky a emocionální. K takové metě přivede žáky zkušený učitel postupně, vždy ovšem záleží na individuálních schopnostech žáka v racionální i citové sféře.

Pokusíme se doložit možnost integrace uvedených vzdělávacích oblastí analýzou dvou beletristických děl pro děti a mládež, jež se obsahově věnují problematice drogových závislostí, a to knihy Daniela Heviera Říše Agord¹ a knihy Ivony Březinové Jmenuji se Alice².

Význam uplatňování nároku na svobodné rozhodování a zároveň výrazem obtížnosti zvládat některé konfrontační situace se staly po roce 1989 úniky mladých lidí do „aktraktivity“ zapomnění, uvolnění, barevnosti, konkrétně do světa drog. Narkomanie jako negativní průvodce moderní společnosti v celosvětovém měřítku je již po několik desetiletí problémem medicínským, sociologickým, psychologickým. Její reflektování v literatuře vytváří prostor pro napětí mezi zobrazovaným a etickou normou a tím pro diskusi s následným společensky žádoucím vyústěním.

¹ Rámcový vzdělávací program ZV. www.vuppraha.cz

² HEVIER, D. *Říše Agord*. Bratislava: Hevi, 2001. Česky: Praha: Amulet, 2001. Přeložil Josef Brukner.

Konkretizace literárního ztvárnění tématu „dítě a droga“ může mít různou podobu žánrovou, tematickou, stylistickou. Cílem autorské strategie je však vždy snaha podílet se na formování hodnotového systému žáka a autorskou „akcí“ vyvolat společensky žádanou a žádoucí „reakci“.

Daniel Hevier zvolil v knize Říše Agord jako způsob komunikace se čtenářem princip fantazijnosti, Ivona Březinová v knize *Jmenuji se Alice* navozuje atmosféru faktografie. Vycházíme-li z předpokladu, že čtenář si osvojuje svět uměleckého díla cestou od porozumění k pochopení a poté k citové účasti, nabízejí už tituly obou knih prostor pro pozitivní čtenářskou odezvu. „Říše“, to nemůže být obyčejný svět, „holka“ v titulu slibuje zase vhléd do života dospívajícího současníka. Čtenář od počátku předpokládá, že názvu „rozumí“, a proto bez problému pronikne i ke smyslu díla. Dekódovat text věcně v našem případě znamená přijmout podanou informaci o existenci drog, o způsobech jejich nabídky a konzumace, o účincích zkraje příjemných a posléze nepříjemných, o možnostech poznat hranice sebekontroly, o institucích, které mohou pomoci. Spolupráce žáků a učitele v této rovině spočívá v racionálním výkladu textu: žák základní školy interpretuje věcné sdělení textu, učitel posuzuje jeho úplnost či neúplnost, zkoumá hloubku žákovy schopnosti orientovat se v textu, jeho schopnost najít klíčová slova, vhodně vyjádřit své sdělení o přečteném, text reprodukovat, případně reprodukovat hlavní myšlenku čteného.

U knihy Daniela Heviera by i žák 1. stupně ZŠ měl dále poznat, že jde o žánr pohádky, měl by umět rozluštit klíčová slova Argod, Oldimám, Relíd, Letišukop³ apod. a tím dospět k věcnému porozumění obsahu knihy. Po pochopení díla v jeho významové úplnosti, lépe a častěji v průběhu jeho racionálního přijímání, by mělo docházet k čtenářskému pronikání ke vzájemným vztahům mezi jednotlivými formálními prvky v díle a k zapojení citových činností.

Žák je s to identifikovat se s hrdinkou pohádky Lucinkou. Ztotožní se s jejím pocitem nudného (i když bezpečného) domácího života („Jednou v podvečer, když se na tom světě nedalo nic dělat“) a přivítá impuls k zahájení výpravy, od níž očekává únik z jednotvárnosti, nachází zalíbení v halucinogenním opojení („fantastický květ Oldimám!“), prožívá dobrodružnost cesty a je s to citově přijmout i změnu Lucinčiny osobnosti. Po určité době podlehnoutí a váhání přestává hrdinka slyšet na lákání fantazijně chimérických postav, místo potěšení ji droga začíná nabízet strach a úzkost a Lucinka po několika peripetiích aktivně mění archetypální pojetí pohádkové postavy (neprocházející vnitřním vývojem) a stává se postavou, která sama rozhodne o svém životním směřování: na konci cesty už Lucinka „věděla, že se do Říše Agord nikdy nevrátí“.

Nadčasovost tématu Hevier zaktualizoval (droga je bezesporu zlem současnosti) a využil k tomu poetologické prostředky fantazijního žánru. Reálné situace v úvodních pasážích „zjemňují“ absurdní atmosféru, Lucinka, nejprve nefektivní, poté pohádková postava vymezila čtenáři jasně prostor pro pochopení zákonitostí ve vztahu mezi skutečným životem a uměle získanou bezstarostností.

Vzdělávací obor Výchova ke zdraví tak získává významného pomocníka. V modelové situaci může žák, který je s knihou obeznámen, prakticky aplikovat to, co si

³ BŘEZINOVÁ, I. *Jmenuji se Alice*. Druhý díl trilogie *Holky na vodítku*. Praha: Albatros, 2002.

čtením osvojit: lákadlo drogy je silné, ale na emocionálním pozadí se ihned zaktivizuje racionálně podložené odmítnutí jejího přijetí.

Jiný postup reflexe zmíněné perspektivy, již dítě sleduje životní dění a již připůsobuje své jednání, zvolila Ivona Březinová v trilogii *Holky na vodítku*⁴. V díle o drogové závislosti s názvem *Jmenuji se Alice* vsadila na vstup věcné informativnosti do uměleckého díla⁵. Směřování k utilitárnímu cíli, jímž je odmítnutí různých druhů dětských závislostí, realizovala pomocí literárního textu. Svému cíli podřídila všechny komunikační vrstvy díla. Pro realizaci poznávací linie vyčlenila prostor pro dokumentárně stylizovaný part, jímž je deníková forma hrdinčiných záznamů vlastních prožitků. Alice jej píše zpětně na doporučení lékařů jako terapeutickou pomůcku vhodnou pro postupné uzdravení z narkomanie. Vědoma si nezbytnosti citové interakce s publikem, „doplnila“ autorka poznávací vrstvu nakročením k oblíbenému žánru mezi dívčími teenagery – próze s dívčí hrdinkou (forma deníku, téma zamilovanosti). Obě roviny v textu střídá a obě složky textu od sebe odděluje i graficky, tučností písma.

Střídáním obou rovin sleduje autorka konfrontační úhly pohledu: individualizuje analýzu dívčího selhání (deník) a zobecňuje problém autorským nadhledem (komentující vypravěč). V obou složkách převládá ovšem „dospělý“ aspekt, naléhavost problému „dospěle“ formuluje sice především vypravěč, obtížnost jeho řešení je patrná ovšem i z dívčích záznamů („*Jmenuji se Alice a jsem narkomanka. Už napořád, protože i když se teď cítím vyléčená, ta touha po fetu už ve mně bude až do smrti. No, jen si zkuste s tím žít. Nebo vlastně ... radši ne.*“ – závěr knihy). Vyspělejší čtenář bude pravděpodobně očekávat u knihy větší míru psychologizace postavy. Hlubší vnitřní monology však v hrdinčině deníku nehledejme; deník je v podstatě fiktivním náčrtem možného scénáře reality, autorské vstupy zůstávají přes upřímnou snahu v rovině komentované rekonstrukce jednotlivých epizodických příhod. V obou případech, spíše ovšem v deníku, zvyšuje apelativnost textu lehce vulgární jazyk („*Chybělo málo a nechali by mě tam chcípnout.*“; „*Sem si to prdla*“; „*Ty hnusná feťacko*“). Lze tedy konstatovat, že složitost cesty, kterou Alice prošla a na jejímž konci úlevně konstatovala, že „*je čistá*“, je přesvědčivá v jednodušším, takzvaně prvoplánovém čtení. Jím se dovídáme, kdo je to Alice, jak funguje její rodina, co předcházelo „drogovému“ období, následuje líčení hrdinčiných životních pochybností, neporozumění ze strany blízkých lidí, školních problémů, děj pokračuje snahou Alice vymanit se ze závislosti, výsledné hrdinčino vyléčení je úlevnou katarzí. Náročnější interpretační cesta je spjata s otevřeností v líčení ožehavého tématu a se závěrečným sdělením, že ani vyléčený narkoman není pojištěn proti možné recidivě.

Oproti senzitivě reflektující v knize Daniela Heviera dětskou obraznost a citovost je kniha Ivony Březinové syrovým popisem příznaků drogové závislosti, líčením prožitků narkomana v rodině, ve škole, v komunitě vrstevníků, naznačením cest, které vedou k droze, a návodem, jak a kde hledat pomoc.

⁴ Dekódování slov spočívá v tom, že je čteme pozpátku.

⁵ BŘEZINOVÁ, I. *Holky na vodítku*. Praha: Albatros, 2002, 2003. *Jmenuji se Ester*. Praha: Albatros, 2002. *Jmenuji se Alice*. 2002. *Jmenuji se Martina*. Praha: Albatros, 2003.

Jde přitom ovšem o vědomou autorskou strategii; formou akceptovatelnou dospívajícími čtenářkami (forma deníku, dívčí hrdina) chce Březinová poukázat na aktuální nebezpečí, jeho kořeny, projevy, klamnou atraktivitu i hrůzu zpětné cesty.

Vztáhneme-li problematiku k výukovému procesu ve vzdělávacím oboru Člověk a zdraví, nemůžeme přehlédnout tu jeho obsahovou součást, jež očekává, že jedním z výstupů je žáková schopnost dát do souvislostí zdravotní a psychosociální rizika spojená se zneužíváním návykových látek. V tomto smyslu je kniha Ivony Březinové názornou pomůckou. „Pomůcku“ však zkušená beletristka oděla do čtivé podoby vhodně voleným titulem (dívčí jméno), dokumentární složkou ztvárnění (deník přímo vybízí k identifikaci), odpuzující titulní ilustrací (Jozef Gertli Danglár), lexikem a stylem v dialozích odpovídajícím zkratkovitému vyjadřování dospívajících i happyendem zmírňujícím depresivitu obsahu.

Knihy Daniela Heviera a Ivony Březinové lze v konkrétním výkladu doplnit o další tituly⁶. Obě knihy pak lze charakterizovat jako díla, která aktuálně reagují na globální problém, obě jsou také ve svých literárních kontextech kriticky a čtenářsky pozitivně oceňována⁷. Knihu Ivony Březinové navíc radostně „vyslali“ do světa lékařů¹².

Je-li jedním z cílů Literární výchovy přivést žáky k takovým prožitkům, které kladně ovlivní jejich životní návyky, pak propojení jejího vzdělávacího obsahu s tematickými okruhy oboru Výchova ke zdraví prostřednictvím literárních děl může vhodnou volbou kvalifikovanému učiteli pomoci utvářet a rozvíjet žádanou klíčovou kompetence žáků chápané jako soubor takových postojů, které jsou významné pro osobnostní rozvoj žáka.

CHILDREN – DRUGS - LITERATURE

Abstract: Authoress of this treatise evidences occasion how to connect the educational areas Language and communication through language and Humans and Health. Her analysis of the books *Říše Agord* by Daniel Hever and *Jmenuji se Alice* by Ivona Březinová (of two authors who give themselves to the problems of drugs addiction) proves that acquirements of the area Health education can be helped on reading of suitable literary works.

Key words: Framework educational programme for basic education, children's literature, problems of drugs addiction

---

⁶ První díl *Jmenuji se Ester* je zaměřen na problematiku gamblersství, třetí díl *Jmenuji se Martina* je zaměřen na problematiku mentální anorexie.

⁷ Srovnej dále: JOHN, R. *Memento*, 1987; KEULS, Y. *Matka Davida S. narozeného 3. července 1959*, 1988; CHRISTIANE, F. *My děti ze stanice ZOO*, 1987; HOLKA, P. *Normální PAKO*, 1993; SCHINDLEROVÁ, R. *Petro, co je trip?*, 1997; THOMAS, J. *Jízdenka do Říma*, 2001; ŠIMULČÍKOVÁ, J. *Jako na houpačce*, 2001 (u zahraničních titulů je uváděn rok vydání v českém jazyce).